

مجمع آموزش عالی فقه

مدرسه عالی فقه و اصول

مقطع: کارشناسی ارشد

رشته: اصول و فقه اسلامی

عنوان تحقیق:

زکات پول های رایج از نظر فقه اهل بیت ع و فقه مذاهب اربعه

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین سید مهدی محمدی

طلبه:

مجاهد حسین دامانی ۱۲۵۳۲۶۲

تاریخ دفاع:

۱۲ خرداد ۱۳۹۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم

تقدیم به ساحت مقدس حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه آلاف التحية و الثناء

تشر و قدردانی

با سپاس و تشکر فراوان از اساتید گرانقدر مدرسه فقه و اصول در مجتمع آموزش عالی فقه به ویژه آقایان: استاد راهنما: حجت الاسلام و المسلمین سید مهدی محمدی و مسئول گروه فقه: حجت الاسلام و المسلمین علی سائلی؛

و خانواده محترم و صبورم به ویژه پدر و مادر عزیز و گرانقدرم؛

و همه کسانی که حقیر را در آماده سازی و تهیه این پایان نامه یاری کردند و حقی بر گردن این جانب دارند.

چکیده

وجوب زکات یکی از ضروریات دین مبین اسلام است. پیامبر صلی الله علیه و آله و آئمه اطهار علیهم السلام در زمان خود موارد وجوب زکات را بیان کردند. از مهم ترین موارد زکات مال، زکات نقدین است. منظور از نقدین طلا و نقره می باشد. در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله و آئمه اطهار علیهم السلام بیشتر اموال مردم از طلا و نقره تشکیل می شد، در حالی که در این زمان ما، بیشتر اموال مردم از پول های رایج از جنس پول کاغذی، سکه های مسی و آهنین، و اسکناس های رایج و غیره تشکیل می شود. حالا در میان فقهای فقه اهل بیت علیهم السلام و فقه مذاهب اربعه در مورد وجوب زکات در پول رایج اختلاف وجود دارد؛

در فقه اهل بیت علیهم السلام؛ دیدگاه مشهور، عدم وجوب زکات می باشد و دیدگاه غیر مشهور قائل به وجوب می باشد.

و در فقه مذاهب اربعه؛ غیر از حنابله، همه قائل به وجوب زکات در پول رایج می باشند. با توجه به تعارض اخبار، حمل اخبار ثبوت زکات در غیر موارد نگهدانه بر تقیه و استحباب، اجماع و شهرت فتوای عدم وجوب، موجود بودن بخشش پیامبر صلی الله علیه و آله در زکات بر غیر اشیاء نگهدانه، و مقام اصل براءت در شبهه حکمیه در زکات اشیاء غیر موارد نگهدانه می توان گفت زکات در پول رایج واجب نیست اگرچه پرداخت زکات در اشیاء غیر موارد نگهدانه هم یک امر پسندیده و باعث رضایت شارع می باشد.

واژگان کلیدی: زکات، پول، پول رایج، اسکناس، اوراق مستحده، زکات مال

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۱	تعریف مسئله و بیان سؤال اصلی
۲	سؤال های فرعی
۵	مبانی و مفروضات
۶	پیشینه تحقیق
۶	فرضیه تحقیق
۷	ضرورت تحقیق
۷	روش تحقیق
۸	فصل اول: مفاهیم و کلیات
۹	گفتار اول: مفاهیم
۹	زکات
۹	زکات در لغت
۹	زکات در اصطلاح فقه
۹	وجوب زکات
۱۰	۱. کتاب
۱۰	۲. سنت
۱۱	۳. اجماع
۱۲	اقسام زکات
۱۲	زکات فطره
۱۳	زکات مال
۱۳	مال در لغت

۱۴	مال در اصطلاح فقه
۱۵	مرور اجمالی بر موارد منصوصه وجوب زکات مال
۱۶	صدقه
۱۶	صدقه در لغت
۱۷	صدقه در اصطلاح فقه
۱۷	صدقه در قرآن مجید
۱۸	نقدین
۱۸	نقدین در لغت
۱۸	نقدین در اصطلاح
۱۸	پول و پول رائج
۱۹	گفتار دوم: کلیات
۱۹	اقسام مختلف پول رائج
۲۰	ماهیت پول رایج امروزی
۲۲	فصل دوم: مقتضای اصل اولی درباره شمول حکم زکات نسبت به پول های رایج
۲۳	دیدگاه فقه اهل بیت علیهم السلام
۲۳	مقتضای قواعد لفظی
۲۳	اصالة الظهور
۲۴	مقتضای اصول عملیه
۲۴	جریان اصل براءت
۲۵	عدم جریان اصل احتیاط
۲۶	عدم جریان اصل استصحاب
۲۶	عدم جریان اصل تخییر
۲۶	دیدگاه فقه مذاهب اربعه
۲۶	اصول لفظیه

ب

۲۶	اصالة الظهور
۲۷	ظنون غير معتبره
۲۷	قياس و استحسان
۲۹	اصول عمليه
۳۰	فصل سوم: ادله قائلين به وجوب زكات در پول هاي رايج
۳۱	گفتار اول: دیدگاه فقه اهلیت علیهم السلام
۳۱	مقدمه
۳۱	۱. دیدگاه مشهور
۳۶	۲. دیدگاه غير مشهور
۳۷	قول اول: اختصاص موارد نه گانه به صدر اسلام
۳۸	قول دوم: وجوب زكات در مال التجاره
۳۹	قول سوم: قول ابن جنید اسکافی
۴۰	قول چهارم: وجوب زكات در پولهای رايج
۴۰	انظار برخی فقهاء و محققين معاصر
۴۰	نظر شیخ محمد جواد مغنیه
۴۱	نظر آقای منتظری
۴۱	نظر آقای محمد تقی جعفری
۴۲	نظر آقای محمد هادی معرفت
۴۲	نظر آقای محمد موسوی بجنوردی
۴۳	نظر آقایان محمد حسین ابراهیمی و محمد علی تسخیری
۴۳	قول پنجم: توسعه موارد وجوب زكات بنابر صلاحدید حاکم اسلامی
۴۴	نظر شهید باقر الصدر
۴۴	نظر آقای منتظری
۴۴	نظر آقای محمد تقی جعفری

- ۴۵ نظر آقای محمد قائنی
- ۴۶ قرآن
- ۴۶ ۱. سوره توبه آیه ۱۰۳: « خُدْمِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا »
- ۴۷ نظر شیخ طوسی
- ۴۸ ۲. سوره بقره آیه ۲۶۷: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ »
- ۵۰ نظر سید مرتضی
- ۵۰ ۳- سوره توبه آیه ۳۴. وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ أَلَّذَهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ .
- ۵۲ نظر صاحب جواهر
- ۵۴ روایات
- ۵۴ دسته اول: روایاتی ظاهر در وجوب زکات در غیر موارد نه گانه
- ۵۵ ۱. خیر محمد بن مسلم
- ۵۵ ۲. روایت زراره بن اعین
- ۵۶ ۳. خبر ابا بصیر
- ۵۷ ۴. صحیح محمد بن مسلم
- ۵۷ ۵. روایاتی ظاهر در وجوب زکات در اسب
- ۵۸ دسته دوم: اخبار تعلیل کننده تشریح زکات به رفع نیاز نیازمندان
- ۵۸ ۱. صحیح عبدالله بن سنان
- ۵۹ ۲. خبر ابن مسکان و گروهی از راویان
- ۶۰ ۳. خبر معتب
- ۶۱ وجوه دیگری در تأیید وجوب زکات پول
- ۶۱ ۱ - اشتراک نقدین دیروز با پول های رایج امروز در اقتصاد
- ۶۳ بیان علامه طباطبائی درباره اشتراک رواج نقدین و پول
- ۶۶ نظر آقای ناصر مکارم شیرازی

- ۲- اختصاص پولهای رایج امروز به قید مسکوک در روایات زکات در نقدین ۶۷
- دیدگاه فقه مذاهب اربعه ۷۱
- قرآن ۷۳
۱. «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا» ۷۳
۲. «يا أيها الذين آمنوا أنفقوا من طيبات ما كسبتم و مما أخرجنا لكم مِنَ الْأَرْضِ» ۷۴
- فصل چهارم: ادله قائلین به عدم وجوب زکات در پول های رایج ۷۵
- گفتار اول: دیدگاه فقه اهل بیت علیهم السلام ۷۶
- قرآن ۷۶
- سوره نحل آیه ۴۴: وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ ۷۶
- روایات ۷۷
- روایات دسته اول: اخبار حاکی از اینکه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله زکات را در نه چیز قرار داد و غیر آن را بخشید ۷۸
۱. صحیح عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام ۷۹
- نظر شیخ طوسی ۷۹
۳. صحیح زراره و محمد بن مسلم و ابا بصیر و برید بن معاویه و فضیل بن یسار ۸۰
- آیا حصر زکات حکمی دائمی است یا مقطعی؟ ۸۱
- روایات دسته دوم: روایات تصریح کننده به انحصار زکات در موارد نُهگانه ۸۸
۱. خیر محمد بن جعفر طیار از امام صادق علیه السلام ۸۸
۲. مرسل قماط از امام صادق علیه السلام ۸۹
۳. موثقه زراره و بکیر از امام باقر علیه السلام ۹۱
- اجماع ۹۲
- دیدگاه فقه مذهب حنابله ۹۲
- فصل پنجم: شرائط تعلق زکات به پول در فرض تمامیت ادله و وجوب ۹۳

ج

۹۴	گفتار اول: دیدگاه فقه اهلبیت علیهم السلام.....
۹۴	۱. به حد نصاب رسیدن
۹۵	۲. یک سال گذشتن (حول)
۹۵	دیدگاه فقه سایر مذاهب
۹۵	۱. به حد نصاب رسیدن
۹۶	۲. یک سال گذشتن (حول)
۹۷	نتیجه
۹۸	منابع

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على محمد و آله الطاهرين

تعريف مسئله و بيان سؤال اصلى

زکات یکی از ارکان دین اسلام است که از ضروریات دین به شمار می رود. قرآن مجید هم به زکات تاکید فراوانی کرده است و در روایات معصومین علیهم السلام هم به زکات اهمیت ویژه ای داده شده است حتی در روایات معصومین علیهم السلام چیزهای را هم متذکر شده است که وجوب زکات را در «نُه» چیز حصر کرده اند که به آنها وجوب زکات تعلق گرفته است و آن نُه چیز: طلا، نقره، گندم، جو، کشمش، خرما، شتر، گاو، و گوسفند می باشد. ولی بعد از مرور زمان، یکی از مسایلی که نیاز به بررسی جدی دارد، وجوب زکات در پولهایی است که امروزه در معاملات رایج می باشد. با توجه به اینکه همانگونه که نقدین یعنی طلا و نقره پول رایج در صدر اسلام بوده است، ممکن است گفته شود پول رایج عصر کنونی هم بمنزله طلا و نقره زمان سابق است پس در پول رایج زمان ما هم باید مسئله زکات مطرح شود. اکنون این سوال پیش می آید که آیا در پولهایی که امروزه در معاملات رایج می باشد، زکات واجب است؟ به تعبیر دیگر، حکم زکات پولهای رایج از نظر فقه اهل بیت علیهم السلام و فقه مذاهب اربعه چیست؟

سؤال های فرعی

۱. مراد از زکات، نقدین، پول، و پول رائج در لغت و اصطلاح چیست و اقسام پول رائج کدام است؟
۲. مقتضای اصل اولی درباره شمول حکم زکات نسبت به پول های رائج چیست؟
۳. ادله قائلین به شمول حکم زکات نسبت به اقسام پول های رائج چیست؟
۴. ادله قائلین به عدم شمول حکم زکات نسبت به اقسام پول های رائج چیست؟
۵. شرایط تعلق زکات به پول در فرض تعلق زکات چیست؟

الله تعالی برای هدایت و سعادت انسان، دستوراتی را مقرر کرد که باعث سلامتی جامعه می شود. برای اینکه بخش مهمی از سلامتی جامعه و قوام آن بستگی به اقتصاد سالم، روابط مالی مناسب، و تأمین نیازهای مردم دارد، دین ما تاکید بر مدیریت، عدالت و رفع فاصله بین طبقات مختلف جامعه کرده است.

طبق تعلیمات اسلامی، همه شعبه های زندگی، صحت روابط انسانی و عدالت وابسته به اموال و ثروت است. اگرچه فقط پول حل مشکل نمی کند ولی این امر قطعی است، بیشتر امور مردم وابسته به پول است. برای همین خاطر الله تعالی اموال و ثروت را باعث قوام امور معاشی قرار داد.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

.....

اموال خود را، که خداوند وسیله قوام زندگی شما قرار داده، به دست سفیهان نسپارید و از آن، به آنها روزی دهید! و لباس بر آنان بپوشانید و با آنها سخن شایسته بگویید!^۱

آئمه معصومین علیهم السلام هم به سرمایه مادی اهمیت می دادند. در آن ضمن، حدیثی از امام صادق علیه السلام نقل می کنیم که امام علیه السلام درهم و دینار را عامل اصلاح امور مردم تعبیر می کند:

شیخ طوسی این حدیث را نقل می کند:

«عن الصادق عن ابيه عليه السلام : أنه سئل عن الدنانير و الدراهم و ما على الناس فيها، فقال: هي خواتيم الله في ارضه، جعلها الله مصحةً لخلقه و بها تستقيم شؤونهم و مطالبهم ...»^۲

«امام صادق از پدرش امام باقر علیهما السلام نقل می کند که از ایشان در مورد طلا و نقره و وظیفه مردم نسبت به آنها سؤال شد. آن حضرت در جواب فرمود: طلا و نقره مهرهای خداوند در زمین هستند و خداوند آنها را مایه صلاح مردم قرار داده و به وسیله آنها امورشان سامان می گیرد.»

۱ سوره نساء، آیه ۵

۲ شیخ طوسی، امالی، ج ۲، ص ۱۳۳؛ شیخ عباس قمی، سفینه البحار، ج ۱، ص ۴۴۵.

.....
برای همین، این امر مسلم است، برای اصلاح امور دینی و استحکام جامعه انسانی، لازم است حالت اقتصادی آن جامعه، اصلاح شود و از وضعیت پول و گردش آن غفلت نشود تا تقسیم ثروت، با عدالت شود و جامعه رشد و ترقی کند.

بنا بر این، الله تعالی در دین اسلام، مقررات و قوانین وضع کرد که «قوانین مالی اسلام» نامیده می شود. یکی از این قوانین و مقررات مالی «زکات» می باشد که در قرآن مجید و روایات معصومین علیهم السلام تاکید فراوان به آن شده است.

قرآن مجید، در آیات متعددی، زکات را همراه با نماز ذکر کرده است. علاوه بر این، بعضی از آیاتی که عنوان «صدقه» و «انفاق» دارد، برای زکات تفسیر شده است.

همین طور در روایات فروان، از منابع شیعه و سنی، زکات پایه دین شمرده شده است و علماء و فقهای مذاهب اسلامی وجوب زکات را از ضروریات دین می شمارند.

«موارد وجوب زکات» یکی از مهم ترین ابحاث فقه می باشد، و اکثر فقهای شیعه زکات مال را فقط در موارد نه گانه: گندم، جو، کشمش، خرما، طلا و نقره مسکوک، شتر، گاو و گوسفند واجب می دانند. این نه موارد، در زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و آئمه معصومین علیهم السلام منابع اصلی ثروت مردم به شمار می رفت ولی امروزه اینگونه نیست و در معاملات مردم، به جای طلا و نقره، انواع مختلفی از پول، رایج شده است. در این تحقیق، ما مسئله تعلق وجوب زکات را به

.....✍

تغییری که در نقد رایج حاصل شده است، از طلا و نقره به اسکناس و پولهای رایج، بررسی می کنیم.

مبانی و مفروضات

وجوب زکات در نه چیز امر تسلیم شده ای است ولی مسئله ای که نیاز به بررسی است این است که زکات در پول های که امروز در معاملات رایج می باشد واجب است یا نه؟

بعضی ها نظرشان این است که عدم وجوب زکات در پول های رایج فعلی مورد اجماع و اتفاق نظر فقهای اسلام می باشد. در زمان گذشته پول های رایج آن زمان که مورد خرید و فروش واقع می شد از جنس طلا و نقره بود و «ارزش ذاتی» داشته بود. منظور از ارزش ذاتی این است که در گذشته ، اگر درهم و دینار مورد استفاده هم قرار نمی گرفت، به دلیل آن که جنس آنها از طلا و نقره بود ، دارای قیمت و ارزش بود .

اما پول های امروزی از جنس طلا و نقره نیست و از فلزاتی مانند مس، نیکل، و یا از کاغذ مخصوص است.

اینگونه پول ها فقط «ارزش اعتباری» دارد و غیر از خرید و فروش هیچ ارزش ذاتی از خود ندارد.

پیشینه تحقیق

این عنوان، سابقه و پیشینه دارد، اگرچه در کتابهای فقهی و رساله های عملیه ی مراجع کرام در لابه لای آنها این مسئله ذکر شده است و نیز در کتابهای فقه استدلالی آنها هم موجود می باشد و همچنین در نظام های حقوقی و مالیاتی کشور های اسلامی، این مسئله ذکر شده است، پژوهش های مختلفی در این زمینه نوشته شده است، به طور مثال :

۱. کتاب «زکات پول های رایج و اشیای نو پیدا» از آقای شیخ محمد قاضی از مرکز فقهی آئمه اطهار علیهم السلام.
۲. پایان نامه «مبانی فقهی تسری حکم زکات نقدین به نقد رایج امروز» از رضا سرخه ای از دانشگاه قرآن و حدیث قم.
۳. مقاله «مسائل مستحدثه زکات» از محمد هادی معرفت در فقه اهل بیت، سال ۳، ش ۱۰.
۴. مقاله «مسائل مستحدثه زکات» از محمد حسن مرتضوی لنگرودی در فقه اهل بیت، سال ۳، ش ۹ و ۱۰.

فرضیه تحقیق

روایات حصر وجوب زکات در نه چیز و عفو پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم از «ما سوی ذلک» مفید عدم وجوب زکات در پول رایج می باشد. اگرچه استحباب پرداخت زکات در مال التجاره مورد تسلیم می باشد.

ضرورت تحقیق

این عنوان نیاز به تحقیق و بررسی دارد زیرا:

اولاً: در کتابهای فقهی فقهاء، این مسئله بصورت تحقیق استدلالی بیان نشده است و فقط حکم فقهی مسئله بیان شده است.

ثانیاً: اگر در جایی هم در کتابهای فقه استدلالی این مسئله ذکر شده است، بخاطر بر خلاف اجماع بودن و جوب زکات در پول های رایج، بحث کافی نشده است.

ثالثاً: پژوهشی که مشابه عنوان این تحقیق است به این نتیجه رسیده که جعل و عفو زکات در غیر موارد منصوص در اختیار حاکمان است.

رابعاً: بعضی از مقاله های مربوط به مسائل مستحدثه زکات به این نتیجه رسیده است که اشیائی غیر از موارد نه گانه که در زمان پیامبر ﷺ یافت می شده است در احادیث تصریح به نفی و جوب زکات از آنها شده است.

روش تحقیق

روش این تحقیق تحلیلی-توصیفی می باشد.

فصل اول: مفاهیم و کلیات

گفتار اول: مفاهیم

زکات

زکات در لغت

زکات به معنای نمو^۱، طهارت، صلاح، مدح، و برکت^۲ بکارگرفته شده است.

زکات در اصطلاح فقه

زکات با الفاظ زیر تعریف شده است:

«إنها صدقة راجحة مقدرة بأصل الشرع ابتداءً»^۳

زکات صدقه ای رجحان دار است، که مقدارش، ابتداءً از طرفِ شرع تعیین شده است.

وجوب زکات

اصل وجوب زکات در شرع مقدس اسلام از ضروریات و مسلمات بین فریقین است و بر اساس ادله ذیل ثابت می شود:

۱. محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۳۵۸

۲. مبارک بن محمد ابن اثیر جزری، النهاية فی غریب الحديث و الاثر ج ۲ ص ۳۰۸

۳. سید علی الطباطبائی، ریاض المسائل، ج ۵، ص ۷